

ΔΑΦΝΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΤΟΥ 2^{ΟΥ} ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΑΜΟΥ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΔΙΠΛΩΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ: «ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ» ΤΟΥ ΤΜΣ ΤΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΑΞΙΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΔΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΜΑΣ
ΤΣΙΡΚΟ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗ

Περίληψη

Σκοπός του άρθρου είναι η ανάδειξη του αξιακού συστήματος που αναδύεται από το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη *Το μεγάλο μας τσίρκο*. Αρχικά προσπαθούμε και ερμηνεύουμε τα στοιχεία που θέλει να επικοινωνήσει ο συγγραφέας με τους αναγνώστες του καθώς και με τους θεατές στο θέατρο. Σκοπός μας είναι η αξιακή κατηγοριοποίηση του έργου του Καμπανέλλη μέσα από την ανάλυση περιεχομένου. Θα διερευνήσουμε τις αξίες που αναδύονται έστω και με λανθάνοντα τρόπο μέσα από το κείμενο. Με τα ευρήματα της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου θα αναδειχτούν οι έννοιες που περιλαμβάνονται στο έργο. Με την ποσοτική ανάλυση εξετάζουμε τη συχνότητα που οι έννοιες συναντώνται στο κείμενο. Θα διερευνήσουμε: πώς μέσα από το έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη «Το μεγάλο μας τσίρκο» διαδραματίζεται η ελληνική ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα. Οι αξίες αναδύονται μέσα από την έλλειψή τους στις προκαθορισμένες κατηγορίες. Με τα ευρήματα ως βασικό υλικό, θα αναδείξουμε την αναγκαιότητα της ύπαρξης των αξιών σε διαχρονικό και πανανθρώπινο επίπεδο.

Λέξεις κλειδιά: Ποιοτική ανάλυση, ανθρωπιστικές αξίες, δημοκρατία, αξιακό σύστημα

Εισαγωγή

Κατά την ερευνητική προσέγγιση των αξιών που αποπνέει «Το μεγάλο μας τσίρκο» θα ακολουθήσουμε την μέθοδο της ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Με τη συμβολή της ανάλυσης περιεχομένου ανιχνεύονται τα στοιχεία της επικοινωνίας, τα οποία πρακτικώς συνοψίζονται στα ερωτήματα: «ποιος, τι, σε ποιον, γιατί, πώς» απευθύνει κάποιος ένα μήνυμα και ποιο αποτέλεσμα έχει αυτή η διαδικασία. Με αυτόν τον τρόπο η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου αξιοποιείται για τον προσδιορισμό:

α) *των χαρακτηριστικών του περιεχομένου,*

β) *των χαρακτηριστικών του πομπού της επικοινωνίας,*

γ) *των χαρακτηριστικών των αποδεκτών της επικοινωνίας και των επιπτώσεών της σε αυτούς με σκοπό την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων.*

Η διάκριση σε κατηγορίες αποτελεί την πεμπτούσια της ανάλυσης περιεχομένου, καθώς το σύστημα των κατηγοριών χρησιμεύει ως πλαίσιο για την διαλογή του υπό ανάλυση υλικού. Η μέθοδος συνίσταται στην ταξινόμηση των στοιχείων ενός κειμένου (λέξεων, φράσεων, παραγράφων κ.λ.π.) σ' ένα ορισμένο αριθμό κατηγοριών εκ των προτέρων καθορισμένων. Θα επιχειρηθεί η ανίχνευση των αξιών δομώντας αυτές σε κατηγορίες που έχουν προηγουμένως καθοριστεί.

Με βασικό υλικό τα ευρήματα από την ανάλυση περιεχομένου αναδεικνύονται διαχρονικές πανανθρώπινες ηθικές αρχές και αξίες.

1. Μεθοδολογία έρευνας

Ανάλυση περιεχομένου

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα εργασία είναι η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου (content analysis). Πρόκειται για μια τεχνική διερεύνησης του περιεχομένου της επικοινωνίας. Η μέθοδος υπαγορεύτηκε από το ίδιο το υλικό της έρευνας, δηλαδή από το θεατρικό έργο καθώς αυτό αποτελεί μέσο επικοινωνίας που προσφέρεται για ανάλυση (Βάμβουκας, 1991, σ. 263-281). Πρόκειται για μέθοδο που η εφαρμογή της ξεκίνησε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η μέθοδος είναι ένα σύνολο τεχνικών που χρησιμοποιούνται στις κοινωνικές επιστήμες και στις επιστήμες του ανθρώπου. Σκοπός τους είναι η αναζήτηση και επισήμανση των μηνυμάτων, των νοημάτων ή θεμάτων που εμπεριέχονται σε μέσα

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

επικοινωνίας, όπως είναι ο γραπτός και ο προφορικός λόγος. Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου είναι μια αποσύνθεση και ανασύνθεση της νοηματικής δομής του θέματος.

Θέτει ερωτήματα με σκοπό να ερευνηθεί η συχνότητα των πληροφοριών που περιέχονται στο θέμα. Ανιχνεύονται επίσης τα λανθάνοντα μηνύματα και οι πληροφορίες που δεν διαφαίνονται στην πρώτη ανάγνωση (Φίλιας, 1993, σ.194-202). Η μέθοδος αφορά περισσότερο τις εκφραζόμενες ιδέες και λιγότερο το ύφος του κειμένου. Χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι οι αναλυόμενες ενότητες είναι συνήθως έννοιες και όχι λέξεις. Στις έννοιες αυτές εντάσσονται δυο λέξεις, συνώνυμες ή διαφορετικές, οι οποίες έχουν την ίδια σημασία (Τζάνη και Κεχαγιάς 2005, σ. 4). Ως αφετηρία έχουμε ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, σαφείς διατυπωμένους στόχους, πρότυπα ανάλυσης και τεχνικές. Βασικά χαρακτηριστικά τους είναι η αντικειμενικότητα, η συστηματικότητα και η ποσοτική περιγραφή του έκδηλου περιεχομένου της επικοινωνίας. Ζητούμενο είναι να καταλήξουμε σε μετρήσιμα δεδομένα που μπορούν να συνοψισθούν, και εν τέλει να συγκριθούν μεταξύ τους προκειμένου να εξαχθούν γενικεύσιμα συμπεράσματα. Δεν εστιάζει μόνο στη συχνότητα εμφάνισης ενός χαρακτηριστικού, αλλά και στη λανθάνουσα έννοια, στο άδηλο περιεχόμενο που υπονοείται. Υπό αυτή την έννοια οι αποσιωπήσεις μπορεί να είναι βαρύνουσας σημασίας (Τζάνη και Κεχαγιάς, 2005, σ. 4).

1.1.Ποιοτική ανάλυση

Κατά την ποιοτική ανάλυση η παρουσίαση των δεδομένων γίνεται με ποσοτικές εκφράσεις ή όρους όπως «σπάνια», «συνήθως», «συχνά». Βασική προϋπόθεση για αυτή τη μέθοδο είναι ο καθορισμός συστήματος κατηγοριών που διαδραματίζει τον κύριο ρόλο στην ανάλυση (Βάμβουκας, 1991, σ. 269). Ο σαφής προσδιορισμός του συστήματος κατηγοριών που διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην ανάλυση περιεχομένου είναι απαραίτητη προϋπόθεση. Οι κατηγορίες του περιεχομένου χρειάζεται να είναι εξαντλητικές. Να μπορούν να ταξινομηθούν σε κατηγορίες όλα τα στοιχεία που έχουν σχέση με το βασικό στόχο της έρευνας. Οι κατηγορίες που ταξινομούνται είναι οι εξής:

Ανεξάρτητες, που σημαίνει ότι η ένταξη ενός ευρήματος σε μια κατηγορία να μη μπορεί να επηρεάσει την ταξινόμηση των άλλων ευρημάτων.

Αλληλοαποκλειόμενες, που σημαίνει ότι το κάθε εύρημα να καταγράφεται μόνο σε μια κατηγορία (Βάμβουκας, 1991, σ. 273-275).

Η **μονάδα ταξινόμησης** είναι το τμήμα του περιεχομένου που τοποθετείται σε μια συγκεκριμένη κατηγορία ανάλογα με τους σκοπούς της έρευνας που διεξάγεται. Ο

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

προσδιορισμός της μονάδας ταξινόμησης είναι βασική παράμετρος για την εφαρμογή της ανάλυσης περιεχομένου (Φίλιας, 1993, σ. 206).

Πορεία ανάπτυξης

Καθορίζουμε το υπό έρευνα υλικό. Αναλύουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες διαμορφώθηκε το υλικό. Αναλύουμε την περιρρέουσα ατμόσφαιρα ως προς την κυρίαρχη ιδεολογία, το ιστορικοκοινωνικό πλαίσιο, την πολιτικοοικονομική κατάσταση, το πολιτισμικό πλαίσιο. Διερευνούμε τον πομπό των μηνυμάτων, δηλαδή το συναισθηματικό και γνωστικό υπόβαθρο. Διατυπώνουμε ερωτήματα. Καθορίζουμε τις τεχνικές ανάλυσης και επιλέγουμε τη μονάδα ανάλυσης που μπορεί να είναι λέξη, πρόταση, απόσπασμα, παράγραφος. Συγκροτούμε το σύστημα κατηγοριών και κάνουμε την αποδελτίωση. Η κατηγοριοποίηση πρέπει να είναι σαφής και πλήρης.

Από το υλικό συγκροτούμε το επαγωγικό σύστημα κατηγοριών, προκειμένου να καλύψουμε τους σκοπούς της έρευνας και να απαντήσουμε στα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε νωρίτερα. Το επαγωγικό σύστημα κατηγοριών μπορεί να πυροδοτήσει περαιτέρω υποθέσεις και ερωτήματα. Ερευνάται το υλικό ώστε να προκύψουν νέα θέματα για συζήτηση (Ίσαρη και Πουρκός, 2015, σ. 116). Στην ποιοτική έρευνα η υποκειμενικότητα του ερευνητή θεωρείται δεδομένη και δεν αποτελεί εμπόδιο στην ερευνητική διαδικασία. Δε στέκεται ως αμερόληπτος και αντικειμενικός παρατηρητής, αλλά δέχεται επιρροή από τα βιώματά του, τις απόψεις και τις προσδοκίες του. Λαμβάνει υπόψη του τις θέσεις, τις απόψεις και τις αξίες του συγγραφέα του «υπό έρευνα υλικού» (Ίσαρη και Πουρκός, 2015, σ. 79-80)¹. Ο ερευνητής καταλήγει σε αποτελέσματα, σε εξαγωγή συμπερασμάτων, σε διατύπωση προτάσεων και σε αναστοχασμό.

1.2. Ποσοτική ανάλυση περιεχομένου

Η ποσοτική ανάλυση στηρίζεται στη συχνότητα που επισημαίνονται τα μηνύματα, τα θέματα και τα νοήματα μέσα στο υλικό. Αντίθετα με την ποιοτική ανάλυση, στην ποσοτική ανάλυση η υποκειμενικότητα του ερευνητή παρακολουθείται και εξαλείφεται (Ίσαρη και Πουρκός, 2015, σ. 79-80). Κατά την ποσοτική ανάλυση η παρουσίαση των ευρημάτων γίνεται με αριθμούς και τα συμπεράσματα εξάγονται σε ποσοστιαία συχνότητα εμφάνισης των ευρημάτων στο υλικό, που στην προκειμένη περίπτωση είναι το θεατρικό κείμενο (Berelson, 1952, σ. 18).

Για την πληρέστερη ερευνητική προσέγγιση κατά τη συλλογή και την ανάλυση των δεδομένων προσφέρεται ο συνδυασμός της ποιοτικής με την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων. Οι μεικτές μέθοδοι που άρχισαν να χρησιμοποιούνται ευρέως στο τέλος του

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

1990 αποσκοπούν στον συνδυασμό της έρευνας ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων. Οι μεικτές αυτές μέθοδοι έχουν πλεονεκτήματα, καθώς επιτρέπουν στον ερευνητή να δώσει απαντήσεις σε ένα ευρύ φάσμα ερωτημάτων. Με αυτόν τον τρόπο, ο ερευνητής αντισταθμίζει τα μειονεκτήματα της κάθε μίας μεθόδου ξεχωριστά. Ο συνδυασμός επιτρέπει την εξαγωγή περισσότερο εμπειριστατωμένων συμπερασμάτων καθώς καθίσταται δυνατή η διασταύρωση των ευρημάτων. Οι μεικτές μέθοδοι έρευνας αξιοποιούνται για την γενίκευση των ερευνητικών αποτελεσμάτων και προωθούν τη διεύρυνση της γνώσης (Ισαρη και Πουρκός, 2015, σ. 67).

2. Ταυτότητα του έργου «Το μεγάλο μας τσίρκο»

Στις 22 Ιουνίου 1973 την εποχή της δικτατορίας ανεβαίνει στο θέατρο «Αθήναιον» επί της οδού Πατησίων η εμβληματική θεατρική παράσταση «Το μεγάλο μας τσίρκο» του συγγραφέα Ιάκωβου Καμπανέλλη από το θίασο Καρέζη-Καζάκου. Τον θίασο απασχόλησε ιδιαίτερα η ανεύρεση ενός έργου που θα πρόσφερε μια δίοδο επικοινωνίας με το κοινό. Ένα έργο που θα συντελούσε στην ανύψωση και ενδυνάμωση του ηθικού του ταλαιπωρημένου από τη χούντα ελληνικού λαού. Η λέξη «τσίρκο» στον τίτλο του θεατρικού έργου εμπεριέχει έναν υπαινιγμό με ειρωνικά χαρακτηριστικά που θέλει να καταδείξει το ιδεολόγημα του Ελληνο-Χριστιανικού πολιτισμού που προωθούσε το δικτατορικό καθεστώς. Ο υπαινικτικός λόγος του κειμένου και η λέξη «τσίρκο» χαρακτηρίζει την πολιτική κατάσταση του τόπου (Χάγερ, 2006, σ. 245). Σύμφωνα με τη Gonda van Steen το τσίρκο είναι ξενόφερτο είδος, ευτελές αν το συγκρίνει κανείς με το αρχαίο ελληνικό δράμα. Με το τσίρκο θέλει να καταδείξει τη νεότερη ελληνική ιστορία με τα ξενόφερτα ήθη. «Το μεγάλο μας τσίρκο» είναι μια άλλη βασιλική αυλή, μια αρένα γύρω από την οποία διαδραματίζονται τα νεότερα ελληνικά ιστορικά γεγονότα (Gonda van Steen, 2021).

2.1. Ταυτότητα του συγγραφέα

Ο συγγραφέας Ιάκωβος Καμπανέλλης φαίνεται να είναι η πλέον κατάλληλη επιλογή των θιασαρχών Καρέζη-Καζάκου για συνεργασία. Γεννημένος στη Νάξο στις 2 Δεκεμβρίου 1922. Μετά το τέλος της πρώτης γυμνασίου εγκαταλείπει τη Νάξο και εγκαθίσταται με την οικογένειά του στη Νίκαια. Λόγω της αντιστασιακής του δράσης συλλαμβάνεται το 1943 από τους Γερμανούς και κρατείται στο στρατόπεδο Μάουτχάουζεν. Εκεί εμπνεύστηκε το αφηγηματικό έργο «Μάουτχάουζεν» στο οποίο στηρίχτηκε ο Μίκης Θεοδωράκης στον ομότιτλο κύκλο τραγουδιών του. Επιστρέφει στην Ελλάδα μετά την

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

απελευθέρωση και αφιερώνεται στο γράψιμο καθώς δε γίνεται αποδεκτός ως ηθοποιός χωρίς απολυτήριο γυμνασίου. Τον συναρπάζει το *Θέατρο Τέχνης* του Καρόλου Κουν. Όπως ομολογεί, *εκεί ανακάλυψα τον εαυτό μου και τον προορισμό μου* (Κορονέλλου, 2012, σ. 46). Τα πρώτα δείγματα γραφής παρουσίασε στο θεατρικό του έργο *Ο χορός πάνω στα στάχνα* που ανέβηκε από τον θίασο του Αδαμάντιου Λεμού το 1950. Διετέλεσε διευθυντής ραδιοφωνίας της ΕΡΤ από τον Οκτώβριο του 1981. Ανακηρύχτηκε επίτιμος διδάκτωρ των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Εξελέγη τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών το 1999 στην Έδρα της Θεατρικής Δραματουργίας της Τάξης των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών. Πέθανε το 2011 (Κορονέλλου 2012, σ. 47). Τα πιο γνωστά θεατρικά του έργα είναι: *Η Στέλλα με τα κόκκινα γάντια*, *Έβδομη μέρα της δημιουργίας*, *Η Αυλή των θαυμάτων*, *Ηλικία της νύχτας*, *Παραμύθι χωρίς όνομα*, *Γειτονιά των Αγγέλων*, *Βίβα Ασπασία*, *Οδυσσέα γύρισε σπίτι*, *Αποικία των τιμωρημένων*, *Το μεγάλο μας τσίρκο*, *Ο εχθρός λαός* και *Πρόσωπα για βιολί και ορχήστρα*.

3. Κατηγορίες περιεχομένου

Με μονάδα καταμέτρησης την πρόταση κωδικογραφήθηκαν αναφορές και καταρτίστηκαν οι κατηγορίες περιεχομένου:

- *Μεγάλο Τσίρκο*
- *Παθογένεια*
- *Ξενοκρατία*
- *Απολυταρχία*
- *Δικτατορία*
- *Τρομοκρατία*
- *Προδομένες ελπίδες*

Όπου Μ.Τ. θα αναφέρεται στο έργο *Το μεγάλο μας τσίρκο* από το βιβλίο *Θέατρο* Τόμος Η', Κέδρος, Αθήνα, 2010 του Ιάκωβου Καμπανέλλη και ο αριθμός θα παραπέμπει στη σελίδα που συναντάμε την αναφορά. Οι αναφορές είναι αντιπροσωπευτικές.

4. Παρουσίαση των ευρημάτων της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου

4.1. Μεγάλο Τσίρκο

Με την κατηγορία αυτή χαρακτηρίζεται η πολιτική κατάσταση που επικρατούσε την εποχή που ανέβηκε το έργο. Όπως αποτυπώνεται στο έργο, πρόκειται για μια κατάσταση όπου επικρατούσε ο απόλυτος παραλογισμός και καταργήθηκε κάθε λογική. Η ζωή στην

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

Ελλάδα την περίοδο της δικτατορίας θύμιζε τσίρκο. Η εφαρμογή παράλογων τακτικών από το καθεστώς χωρίς σύνεση και ενσυναίσθηση, μετέβαλε την καθημερινότητα των απλών ανθρώπων σε ανυπόφορο θέαμα. Στην έναρξη του έργου μπαίνει το Ρωμιάκι αφού πρώτα «τρώει ξύλο» στα παρασκήνια. Με αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας κάνει αμέσως εισαγωγή για το είδος του έργου που πρόκειται να δουν οι θεατές. Ξεκινά με τους υπαινιγμούς για τις πράξεις βίας που ασκούσε το δικτατορικό καθεστώς στους αντιφρονούντες. «Ρωμιάκι: Και γιατί βαράτε τους λέω;... Για να μπει στην ατμόσφαιρα του έργου, μου λένε.» (Μ.Τ., 20). «Ρωμιάκι: Δηλαδή Κυρίες και Κύριοι η κλωτσιά και η καρπαζιά που έφαγα ήταν σινιάλο τι σόι έργο θα δείτε...». (Μ.Τ., 20). Οξύμωρο σχήμα στη χώρα που γεννήθηκε η δημοκρατία να εφαρμόζονται τακτικές απολυταρχικών καθεστώτων. «Ρωμιάκι: Δεν ντρέπεστε να βαράτε έτσι στον τόπο που γεννήθηκε ο Αισχύλος και ο Σοφοκλής...» (Μ.Τ., 20). Το έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη είναι ένα ιδιότυπο τσίρκο. Περιέχει θέατρο και χορό και όχι ζώα. «Ρωμιάκι: Στο τσίρκο μας παίζουν μόνο ηθοποιοί, δεν έχουμε ελέφαντες, ούτε άλογα που χορεύουν, ούτε τίγρεις, λιοντάρια, φώκιες, σκυλάκια και λοιπά.» (Μ.Τ., 20). «Ρωμιάκι: Ένας πρόσθετος λόγος λοιπόν, που έχουμε μόνο ανθρώπους στο τσίρκο μας είναι γιατί το έργο μας είναι κωμωδία! Και μάλιστα ιστορική κωμωδία, είδος που απαιτεί από τους ηθοποιούς να είναι αστείοι στο έπακρον ...για να ανταποκριθούν στην αλήθεια.» (Μ.Τ., 22). Το έργο πέρασε από τη λογοκρισία ως κωμωδία. Η ικανότητα πρόσληψης των λογοκριτών ήταν πολύ μικρότερη εκείνης των θεατών και έτσι δεν κατανόησαν τον αντίκτυπο που θα είχαν τα νοήματα του έργου στους υποψιασμένους θεατές. Στο τραγούδι «Καλήν εσπέραν, αφεντάδες» οι στίχοι του τραγουδιού υποδηλώνουν τα απίστευτα γεγονότα που διαδραματίζονται στην Ελλάδα. Πρόκειται για μια προοικονομία του έργου καθώς θα ακουστούν πράγματα πέρα από την ανθρώπινη φαντασία. Τα τραγούδια αποτελούν τις γέφυρες για να περάσουμε από το ένα επεισόδιο στο άλλο. Άλλοτε περιέχουν μια κραυγή, άλλοτε προκαλούν γέλιο. Έντονα είναι τα στοιχεία του μύθου και της παροιμίας. «Τραγουδιστής: Τα φίδια φέραν το φαρμάκι, τα παλικάρια το μεράκι, το μπρούσκο βράζει στο βαρέλι, ήλιε μου πιες και μη σε μέλει.» (Μ.Τ., 24)

4.2. Παθογένεια

Μεταφορικά στην εργασία πρόκειται για τη μελέτη των αιτιών που προκαλούν δυσάρεστα αποτελέσματα και συνέπειες στη διαδικασία της εξέλιξης της ιστορίας του ελληνικού λαού.

Για να διερευνήσουμε ενδελεχώς την κατηγορία Παθογένεια ορίσαμε τέσσερις υποκατηγορίες σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα:

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

- **Ο Θεός Κρόνος**

Γνωστή η ρήση: «Η Ελλάδα τρώει τα παιδιά της». Στη μυθολογία, ο Έλληνας θεός Κρόνος, ως εκπρόσωπος της εξουσίας στην Ελλάδα τρώει τα παιδιά του. Οι άρχοντες της χώρας αυτής δεν επιθυμούν να εγκαταλείψουν για κανέναν λόγο την εξουσία. Κατά δεύτερο λόγο, οι επικεφαλής της εξουσίας φοβούνται αυτό το λαό. Και φοβούνται τους «καλύτερους». Είναι μια πανέμορφη χώρα που όλοι θέλουν να την κυβερνήσουν. Έτσι στη σκηνή «Ο Κρόνος» αναφέρονται τα εξής: «Ο βασιλιάς: Τον βλέπετε αυτόν εκεί πάνω που μοιάζει με δράκο; Δεν είναι δράκος. Είναι ο θεός Κρόνος!» (Μ.Τ., 26). Ο Κρόνος είναι πολύ αυταρχικός ακόμη και απέναντι στη γυναίκα του. «Ο βασιλιάς: Τώρα ο Κρόνος βρίζει τη Ρέα! Της λέει πως θα την πνίξει, πως θα την κομματιάσει, πως θα τη ρίξει στα Τάρταρα!». (Μ.Τ., 26). Κι αμέσως παρακάτω του φωνάζει η γυναίκα του η Ρέα: «Μπεκρούλιακα, διχτάτορα, κοιλιόδουλε, τέρας αχόρταγο» (Μ.Τ., 26). Η Ρέα λέει αυτά που θέλει να ακούσει ή να πει ο λαός. Να αντιδράσει απέναντι στην απολυταρχική εξουσία.

- **Διχόνοια-Εθνικός διχασμός**

Πρόκειται για παθογένειες που προξένησαν φοβερά δεινά στους Έλληνες. Η θέση της Ελλάδας αποτελεί νευραλγικό σημείο στον παγκόσμιο χάρτη. Όσο ήταν ενωμένοι οι Έλληνες και επικρατούσε ομοψυχία, τα επιτεύγματά τους ήταν μεγάλα και σπουδαία. Δυστυχώς όμως σε κρίσιμες καταστάσεις διχάζονταν. Τότε δίνουν αφορμή στους εχθρούς να σύρουν τον ελληνισμό σε ανείπωτες περιπέτειες. Μια σημαντική παθογένεια των Ελλήνων είναι η άποψη ότι καθένας πιστεύει ότι είναι ικανός να γίνει πρωθυπουργός. Στο έργο αυτή η παθογένεια παρουσιάζεται ως μορφή τρέλας. Έτσι ο Ρωμιός στην «Εναρξη» είναι τρόφιμος ψυχιατρείου. «Ρωμιός: Άλλωστε η πάθησίς μου είναι πολύ κοινή, έχει αρκετά εθνικά γνωρίσματα, θα μπορούσα μάλιστα να τα χαρακτηρίσω και αρκετά πατριωτική». (Μ.Τ., 20). «Ρωμιός: Κυρίες και Κύριοι, η πάθησίς μου έγκειται εις το ότι - όπως και τόσοι άλλοι Έλληνες- ήθελα να γίνω πρωθυπουργός.» (Μ.Τ., 20). Κανείς δε δέχεται για αρχηγό κάποιον άλλο Έλληνα. «Ρωμιός: Δηλαδή σε δένουν ωσότου πεισθούν ότι δεν πρόκειται να γίνεις πρωθυπουργός.» (Μ.Τ., 20).

Στη σκηνή «Ο Κρόνος» εξηγείται γιατί θα επικρατεί ο διχασμός ως παθογένεια στην Ελλάδα.

«Ο ιερέας: Κατέχουμε σπουδαία γεωγραφική θέση, είμαστε πέρασμα.» (Μ.Τ., 28).

«Ο ιερέας: Θα 'χουμε συνέχεια κατοχές και αγώνες ανεξαρτησίας! Θα φαγωνόμαστε συνέχεια με ξένους και μεταξύ μας!» (Μ.Τ., 29).

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

Στη σκηνή «Το άγαλμα» που αναπαριστά τον Κολοκοτρώνη γίνεται αναφορά για τον εθνικό διχασμό και τη διχόνοια. «Άγαλμα: Βρε Έλληνες δυο είσαστε και διαφωνείτε;» (Μ.Τ., 89).

Η διχόνοια οδήγησε τον Κολοκοτρώνη ένα βήμα πριν το θάνατο κατηγορώντας τον για εθνική προδοσία. «Ρωμιάκι: Αυτός μου είπε ότι σας δικάσανε για προδοσία, αλήθεια είναι;» (Μ.Τ., 90). «Άγαλμα: Ρεζιλίκια! Για σκέψου να δεις... Εμένα με 45 χρόνους στον πόλεμο με βγάνουν προδότη.» (Μ.Τ., 90). Στη σκηνή «Ο Καραγκιόζης βασιλιάς» συναντιώνται ο Χατζηαβάτης, ο Μπάρμπα Γιώργος, ο Νιόνιος, ο Μορφονιός και ο Σταύρακας για να αναζητήσουν βασιλιά. Κι ενώ διαβάζουν την αγγελία της αναζήτησης του γαλαζοαίματου στην Ευρώπη, ο Νιόνιος προτείνει ο βασιλιάς να είναι Έλληνας. Ο καθένας με τη σειρά του προτείνει τον εαυτό του για βασιλιά και προβάλλει τις ικανότητές του. «Νιόνιος: Διαλέξτε με για βασιλιά και μα τον Άγιο...» (Μ.Τ., 98). Ο γνήσιος βουνίσσιος χαρακτήρας Μπάρμπα Γιώργος θεωρεί τον εαυτό του ικανό ηγέτη. Τα λόγια του Μπάρμπα Γιώργου υπονοούν όλα τα προσόντα που οφείλει να έχει ένας βασιλιάς της Ελλάδας. «Μπάρμπα Γιώργος: Ποιος από σας , ρε ζαγάρια, ξέρει από κοπάδια καλύτερα από μένα; Ο λαός είναι κοπαδ' ή δεν είναι;

Αραγούν μόνο εγώ ξέρω να τον βγάνω για βοσκή, να' χω μαντρόσκυλα να τον φυλάνε, να τον φέρνω πίσω στη στρούγκα, να τον αρμέγω, να τον κουρεύω, να τον πουλώ και να τον αγοράζω;» (Μ.Τ., 99).

«Νιόνιος: Χίλιες φορές ένα στρανιέρο παρά ένα κομαντάντε τση στρούγκας. Ακόμα και τον Καραγκιόζο μωρέ, τον προτιμώ από λόγου σου!» (Μ.Τ., 99). Ο Καραγκιόζης φαντάζει ακίνδυνος για τους υπόλοιπους. . Κανείς όμως δεν υπακούει στον Έλληνα βασιλιά. Οι Έλληνες πάλι διχάζονται. «Νιόνιος: Σερβάντες γυρεύεις ή κορούδα;» (Μ.Τ., 103). «Μπάρμπα Γιώργος: Τι λες βρε ζαγάρ, ρε φτιασιδωμένο λείψανο...» (Μ.Τ., 103). Όταν οι Έλληνες επιλέγουν δικό τους ηγέτη αμέσως παρεμβαίνουν με κάθε τρόπο οι ξένοι εκτοξεύοντας απειλές. Με το φόβο που διασπείρουν συντηρείται η διχόνοια. «Βεληγκέκας:... Βασιλέα Καραγκιόζη κάνετε ορέ; ...Δικό σας μπαϊράκι σηκώνετε ορέ;» (Μ.Τ., 105). Το αποτέλεσμα ήταν να απορρίπτον τον Καραγκιόζη οι ξένοι και να μην τον υπερασπίζονται οι δικοί του. «Μπάρμπα Γιώργος: Και είπε ο Καραγκιόζης ότι δέχεται να γίνει βασιλιάς! Εμείς τι φταίμε;» (Μ.Τ., 105).

– Η νέα άρχουσα τάξης

Η νέα άρχουσα τάξη παρουσιάζει παθογένεια. Χαρακτηρίζεται από το Ρωμιο «βλαχαστική». Τη χαρακτηρίζει η λήθη, η αγένεια και η έλλειψη παιδείας. Στερείται

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

βασικών ανθρώπινων αρχών και αξιών. Οι νέοι αριστοκράτες είναι μιμητές των ξένων, δουλοπρεπείς στους ξένους βασιλείς και δεν γνωρίζουν τι σημαίνει «εθνικό φρόνημα». Είναι άνανδροι και δειλοί. Δεν φαίνεται να γνωρίζουν ελληνική ιστορία, ούτε συγκινούνται από τις θυσίες του ελληνικού λαού. Διακατέχονται από μισαλλοδοξία, μεγαλομανία και ματαιοδοξία. Ασχολούνται με τα ανούσια και απαξιώνουν τα μεγάλα επιτεύγματα του ελληνισμού. Δύο νέοι, ο Λέων και η Ερατώ, συναντούν έναν εξαθλιωμένο και πάμπτωχο παλαιό κλέφτη τον οποίο απαξιώνουν με πολύ προσβλητικά λόγια και άσχημη συμπεριφορά. Τον χειρίζονται ωσάν να ήταν υποζύγιο. «Λέων (στον κλέφτη): Τι ανόητος! Να μεταφέρεις την δεσποσύνην εδώ και θα λάβεις το γροσάκι σου.» (Μ. Τ., 60). «Λέων: Σκύψε τώρα δια να καθίσει εις τους ώμους σου. Χαμηλότερα ανόητε! (Μ.Τ., 60)». Και όταν μαθαίνουν ότι ο κλέφτης ο Κίτσος ήταν στο Μεσολόγγι κατά την πολιορκία, εκφράζουν την απέχθειά τους. «Ερατώ: Εις ποίον άνθρωπον εμπιστευόμεθα την μεταφοράν μου!» (Μ.Τ., 62). «Λέων: Αρκετά ηνέχθημεν τους Τουρκοφάγους και τους άξεστους παλικαράδες που δεν γνωρίζουν ούτε γραφήν ούτε ανάγνωσιν.» (Μ.Τ., 63). Απαξιώνουν ακόμη και τις παραδόσεις και τον πολιτισμό του ελληνικού λαού. «Ερατώ (κατά την βασιλική δεξίωση): Πες μου λοιπόν ειλικρινά, δεν ησθάνθης εντροπήν δια τον τόπον αυτόν;» (Μ.Τ. ,63). «Ερατώ: Διατί δεν τους μαθαίνετε ευρωπαϊκούς χορούς; Λέων: Προτιμούν τα ορειβίσια εκείνα πηδήγματα και κτυπήματα...» (Μ.Τ., 64.) «Ερατώ: Η ατμόσφαιρα ήτο πνιγηρά από τα χνώτα των σκορδοφάγων ηρώων σας.» (Μ.Τ., 64).

– **Ευπιστία και φιλοτιμία των Ελλήνων**

Οι Έλληνες είναι ένας εύπιστος και φιλότιμος λαός. Αυτά τα χαρακτηριστικά όμως επιφέρουν παθογένεια καθώς οι Έλληνες απογοητεύονται συχνά και νιώθουν προδομένοι. Είναι ασυγκράτητοι και το συναίσθημα υπερέχει της λογικής. Στη σκηνή «Ο ερχομός του Όθωνα» οι ελπίδες για ελευθερία των Ελλήνων μετά το φόνο του Καποδίστρια αναθερμαίνονται. Στο τέλος απογοητεύονται. «Α΄ Καπετάνιος: Ε, βασιλέα... θεία χάρη θέλησε να μας δυναμώσει και να μας σώσει από την τυραννία του Σουλτάνου. Και σήμερα αξιωθήκαμεν να απολάψωμεν τον βασιλέα μας.»

(Μ.Τ., 49). «Α΄ Καπετάνιος (στο βασιλιά): Εμείς έχομεν χρέος να σε ακούμεν και να σε φυλάμεν με την ζωήν μας και η μεγαλειότης σου βάλε τη δικαιοσύνη σου εις τα δεινά μας.» (Μ.Τ., 49). «Όθωνας: (προς τον πατέρα του): Είναι αδύνατον να σου περιγράψω πόσο μέγας ήτο ο ενθουσιασμός του λαού επί τη εμφανίσει μου.»

(Μ.Τ., 49). «Όθωνας: Εις Έλλην ήτο τόσο μεθυσμένος ώστε όχι μόνο εξητοκραύγαζε συνεχώς, αλλά εκτύπα συνεχώς το λαόν δια να παραμερίσει.» (Μ.Τ., 50).

4.3. Ξενοκρατία

Με τον όρο *ξενοκρατία* εννοούμε την κυριαρχία ξένων δυνάμεων στην πολιτική και οικονομική ζωή μιας χώρας (Πύλη για την Ελληνική γλώσσα). Ήδη από τον 19^ο αιώνα, μετά την ίδρυση του πρώτου ελεύθερου ελληνικού κράτους επιβλήθηκε στην Ελλάδα ηγεσία με βασιλιάδες από την Ευρώπη. Οι βασιλιάδες επιλέγονταν από τις Μεγάλες Δυνάμεις και εξυπηρετούσαν τα συμφέροντά τους.

-Τρόπος επιβολής της εξουσίας

Στη σκηνή «Το μαντείο και ο Δημοσθένης» περιγράφει πώς επικράτησαν οι Μακεδόνες του Φιλίππου στην Ελλάδα και πώς επέβαλαν την εξουσία τους. Το μαντείο των Δελφών καλείται να κατασκευάσει έναν χρησμό για να εδραιωθεί η εξουσία του Φιλίππου στην Ελλάδα. «Α΄ Μακεδόνας: Ο Φίλιππος θέλει το χρησμό ανυπερθέτως αύριο βράδυ.» (Μ.Τ., 32). «Α΄ Μακεδόνας: Σκαρώστε ένα χρησμό να τον πάρω να φύγω!» (Μ.Τ., 32). Η κατάκτηση πρέπει να παρουσιαστεί ως θεϊκή επιταγή. Για αυτό το λόγο θα κατασκευαστεί ο χρησμός. «Πυθία: Πρέπει να επικοινωνήσω με το θεό Απόλλωνα, το χρησιμοδότη Φοίβο!...». (Μ.Τ., 36). «Για να ξεβγάλει τον κακό άνθρωπο το Δημοσθένη και τους Έλληνες...» (Μ.Τ., 36). Στόχος είναι η υποταγή των κατακτημένων και η εξόντωση των αντιπρονοούντων. «Πυθία: (στον Απόλλωνα): Δηλαδή αυτός να κάνει ως ισχυρότερος κι εσύ ως άγιος, αλλά οι άλλοι να σας πάρουνε στα σοβαρά, και να αφανίσεις όλους τους Δημοσθένηδες μπροστά στο στρατό του Φιλιππέα να καούνε οι ρήτορες της συμμαχίας».

-Ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων

Τα ξένα συμφέροντα διαμορφώνουν την ελληνική ιστορία. Οι Μεγάλες Δυνάμεις την εποχή εκείνη ήταν η Αγγλία, η Ρωσία, η Γαλλία, η Αυστρία. Βασικό όμως ρόλο στη διαμόρφωση της ελληνικής ιστορίας διαδραματίζει το ανερχόμενο γερμανικό βασίλειο της Βαυαρίας, αφού από εκεί ήρθε ο βασιλιάς Όθωνας. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ανεβοκατεβάζουν κυβερνήσεις. Στη σκηνή «Η 3^η Σεπτεμβρίου» συναντάμε τους πρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων που αναφέρονται σε τι εκπροσωπεί η χώρα τους σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο. «Άγγλος: Κοσμοκρατορία, Γάλλος: Κεφαλαιοκρατία, Ρώσος: Τρομοκρατία, Αυστριακός: Ιερά Συμμαχία» (Μ.Τ., 77-8). Δε σκοπεύουν να διακινδυνεύσουν τα συμφέροντά τους βοηθώντας μικρές χώρες που επιζητούν ελευθερία. «Πρέσβεις: Και! Είμαστε τέσσερις δυνάμεις με καθήκοντα υψηλά. Η Ευρώπη να μην πάθει από των μικρών τα λάθη.» (Μ.Τ., 78). Οι ξένες δυνάμεις κάνοντας ένα λεκτικό παιχνίδι επαναλαμβάνουν την ερώτηση: «Πρέσβεις (Άγγλος, Γάλλος, Ρώσος,

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

Αυστριακός): Να έχουν Σύνταγμα ή να μην έχουν;» (Μ.Τ., 81). «Πρέσβεις: Αφού δεν είχαν γιατί να έχουν;»

«Άγγλος: Θα τους παρέσυραν αυτοί που έχουν.

Γάλλος: Δεν είναι ίδιοι μ' αυτούς που έχουν.

Αυστριακός: Να αρκεστούν εις αυτά που έχουν.» (Μ.Τ., 81).

Οι Μεγάλες Δυνάμεις φαίνεται ότι αποφασίζουν για τα σημαντικά ζητήματα της Ελλάδας.

«Άγγλος: Δεν είναι και ώριμοι για να το έχουν!

Γάλλος Είναι κι ανώριμοι για να το έχουν!»

Το άγαλμα του Κολοκοτρώνη στη σκηνή «Το άγαλμα» μιλάει χαρακτηριστικά για το ρόλο του Όθωνα. Άλλωστε την εποχή του Όθωνα καταδικάστηκε σε θάνατο για προδοσία ο Κολοκοτρώνης. Πρόκειται για μια από τις μελανότερες σελίδες της ελληνικής ιστορίας.

«Άγαλμα: Ρεζιλίκια! Εμένα με 45 χρόνους στον πόλεμο με βγάνουν προδότη.» (Μ.Τ., 91).

Έπειτα ο βασιλιάς του έδωσε χάρη, πράγμα που θεωρεί πολύ ντροπιαστικό. Δεν είναι δυνατόν όπως λέει, ένας ξένος έφηβος που ορίστηκε απολυταρχικός βασιλιάς από τις Μεγάλες Δυνάμεις να δίνει χάρη σε άξιους επαναστάτες που αγωνίστηκαν για την ελευθερία της Ελλάδας.

4.4.Απολυταρχία

Είναι το είδος πολιτεύματος όπου ο μονάρχης ασκεί όλες τις εξουσίες χωρίς κανέναν περιορισμό (Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα). Πρόκειται για αυταρχική μορφή διακυβέρνησης. Η κυβέρνηση του Όθωνα (1841-1843) χαρακτηρίζεται από την απολυταρχία. Ήταν τρόπος διακυβέρνησης πολύ διαδεδομένος στην Ευρώπη, από τον 17^ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στην απολυταρχία δεν υπάρχει διαχωρισμός των εξουσιών. Ο μονάρχης ελέγχει και τις τρεις εξουσίες: τη νομοθετική, τη δικαστική, την εκτελεστική.

Ο βασιλιάς Όθωνας και η 3^η Σεπτεμβρίου του 1843

Οι βασιλείς στην Ελλάδα ήταν γόνιμοι των βασιλικών οίκων της Ευρώπης. Ακολούθησαν τα απολυταρχικά πρότυπα διακυβέρνησης των χωρών της Ευρώπης. Στη σκηνή *Ο ερχομός του Όθωνα* οι Έλληνες απόθεσαν τις ελπίδες τους για ελευθερία και δικαιοσύνη στο νέο βασιλιά. Οι αγώνες και οι θυσίες για την απελευθέρωση από την τουρκική σκλαβιά ήταν ακόμη νωπές στη μνήμη των Ελλήνων. Ο Όθωνας όμως εφάρμοσε το απολυταρχικό καθεστώς που επικρατούσε στην Ευρώπη.

«**Α' Καπετάνιος:** Εμείς περιμέναμε το Βασιλέα να 'ρθει να χορέψει το δικό μας χορό, όχι εμείς τον ειδικό του.» (Μ.Τ., 52). Ο βασιλιάς δημιούργησε την αυλή του και οργάνωσε

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

συχνά δείπνα και χορούς ακολουθώντας τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Προσκεκλημένοι μπορούσαν να είναι και αγωνιστές της επανάστασης. Ο νέος βασιλιάς και οι αυλικόι του απαξίωσαν και προσέβαλαν με τη στάση τους καπεταναίους που πολέμησαν γενναία για την ελευθερία. Θέλησαν να διχάσουν και να αποδυναμώσουν τους Καπεταναίους. «Α΄ Καπετάνιος: (στο γραμματέα): Λέω που άλλους καπεταναίους χαιρέτησες κι άλλους τους άφησες με το χέρι να κρέμεται σαν κουλό.» (Μ.Τ., 52). Αντίθετα ευνόησαν τους πολιτικούς και γραμματείς που έδειχναν υπακοή και δουλοπρέπεια σε αυτούς. «Α΄ Καπετάνιος: Από τους γραφιάδες όμως της διοίκησης δεν άφησες κανέναν αχαιρέτητο.» (Μ.Τ., 52). Προσπάθησαν να εξαγοράσουν και να διαφθείρουν τους αγωνιστές της επανάστασης. «Γραμματέας στον Α΄ Καπετάνιο»: Τι χάρη θέλεις από τη μεγαλειότητά του; (Μ.Τ., 52). «Α΄ Καπετάνιος:... ρουσφέτι; Γιατί να μου κάνει ρουσφέτι;» (Μ.Τ., 52). Ο Καπετάνιος επιδεικνύοντας αλτρουισμό και ενσυναίσθηση αναρωτιέται τι θα απογίνουν οι άλλοι αγωνιστές αν ευνοηθεί μόνο ο ίδιος. «Α΄ Καπετάνιος: Και όλοι οι άλλοι;» (Μ.Τ., 52). Για να λάβει την απάντηση: «Γραμματέας: Άσε τους άλλους καπετάνιο!» (Μ.Τ., 52). Στον Καπετάνιο φαίνεται δεν αρέσει η λογική του «διαίρει και βασίλευε» και παραμένει σταθερός στις αξίες του. «Α΄ Καπετάνιος: Να πεις στο Βασιλέα ότι όλοι μαζί αγωνιστήκαμε και τα βραβεία της ελευθερίας δεν πρέπει να τα κάμει ρουσφέτι.»

4.5. Δικτατορία

Στη ρωμαϊκή εποχή ασκούνταν δικτατορία μόνο για την αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων. Ο δικτάτορας εκλέγονταν από τους ύπατους ύστερα από πρόταση της Γερουσίας. Ασκούσε την εκτελεστική εξουσία χωρίς να λογοδοτεί σε κανέναν, ούτε κατά τη διάρκεια των καθηκόντων του, ούτε μετά από τη λήξη της θητείας του. Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου επιβλήθηκαν δικτατορίες, απολυταρχικά καθεστώτα που χαρακτηρίζονταν από τη νόμιμη ή παράνομη συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας από ένα άτομο ή από μια ομάδα ατόμων.

-Λογοκρισία

Το έργο δηλώθηκε ως κωμωδία για να εγκριθεί πιο εύκολα από τη λογοκρισία και για να ειπωθούν πιο εύκολα αλήθειες. «Ρωμιός: Το δηλώσαμε ως κωμωδία, το υποβάλαμε στη λογοκρισία ως κωμωδία δια της υπ΄ αριθμόν 199 αποφάσεως.» (Μ.Τ., 20).

-Η φυσιογνωμία του δικτάτορα

Στη σκηνή «Ο Ανδρόνικος» δίνει τη φυσιογνωμία του δικτάτορα αναφερόμενος στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ανδρόνικο Α΄ Κομνηνό και κάνει παραλληλισμό με την κατάκτηση της εξουσίας από τους Συνταγματάρχες της χούντας και εξηγεί πώς

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

επικράτησαν. «Ρωμιάκι: Αντρόνικος Α΄ Κομνηνός! Το 1183 τη παρακλήσει-δήθεν-του κλήρου και της Αυλής, ανεκηρύχθη συμβασιλεύς του νομίμου Βασιλέως Αλεξίου.» (Μ.Τ., 40). «Ρωμιάκι: Δύο μήνες βραδύτερον εστραγγάλισε τον Αλέξιο.»(Μ.Τ., 40). «Ρωμιάκι:... και ούτω παρέμεινε αποκλειστικός και μόνος κύριος της εξουσίας!». «Ρωμιάκι: Δε μου λες ψηλέ αυτό έχει ξαναγίνει; ...εμένα κάτι μου θυμίζει!» (Μ.Τ., 40).

-Προπαγάνδα

Ο ζητιάνος ως εκπρόσωπος της προπαγάνδας εκθειάζει τον Ανδρόνικο διότι καθώς λέει, ανέλαβε την εξουσία για να σώσει το λαό. «Ζητιάνος: ...ποτέ άλλοτε δεν είσατε έτσι πλούσιοι.» (Μ.Τ., 42). «Ζητιάνος: Ο Αντρόνικος, αυτός που είναι πιο μεγάλος κι απ' τον Κωνσταντίνο» (Μ.Τ., 42). «Ζητιάνος: (για Ανδρόνικο) Τέτοιο καμάρι της ιστορίας μας και παράδειγμα για όλο τον κόσμο.» (Μ. Τ., 42). «Ζητιάνος: Ή μήπως δεν πιστεύετε τον αυτοκράτορά μας αχάριστοι, κακόπιστοι ανικανοποίητοι Έλληνες;» (Μ.Τ., 42).

-Συνέπειες δικτατορίας

Η δικτατορία οδηγεί το λαό στην εξαθλίωση και σε αδιέξοδο. «Ζητιάνος: Κάνω δύσκολο επάγγελμα, υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός, η αυτοκρατορία γέμισε ζητιάνους, την αλήθεια την ξέρουμε όλοι, δε συγκινεί κανέναν!» (Μ.Τ., 43). «Ζητιάνος: Άγιοι Πάντες, έχουμε μπει σε αδιέξοδο!... «Σώσον, Κύριε, τον λαόν σου.»» (Μ.Τ., 43).

4.6. Τρομοκρατία

Η τρομοκρατία παραβιάζει το δικαίωμα στη ζωή και στην ασφάλεια των ανθρώπων. Εκδηλώνεται με πράξεις βίας που στόχο έχουν να προκαλέσουν σοβαρή σωματική βλάβη ή και θάνατο. Όποιος είναι τρομοκράτης για μια ομάδα ανθρώπων μπορεί να είναι αγωνιστής της ελευθερίας για μια άλλη ομάδα. Η τρομοκρατία δύναται επίσης να οριστεί από νομική άποψη ως εξής: «Τρομοκρατία είναι η χρήση βίας για πολιτικούς σκοπούς, και εμπεριέχει την όποια χρήση βίας με σκοπό τον εκφοβισμό του κοινού ή τμήματός του» (Μπόση 2000, σ. 77). Κατά το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου του 1967 οι δικτάτορες άσκησαν τρομοκρατία στους πολιτικούς τους αντιπάλους εξαπολύοντας συλλήψεις και φυλακίσεις αυτών. Πήραν την εξουσία με βίαιο τρόπο και τρομοκρατώντας μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, εκτοξεύοντας απειλές και εφαρμόζοντας τακτικές που έθεταν σε κίνδυνο τη ζωή και την ατομική ακεραιότητα των πολιτών της χώρας.

– Η γκιλοτίνα

Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης στη σκηνή «Περί γκιλοτίνας» αφιερώνει μια ολόκληρη σκηνή στην τρομοκρατία. Κάνει παραλληλισμό με τις συλλήψεις και εκτελέσεις των αντιφρονούντων την εποχή της χούντας. «Ρωμιός: Είναι μια εφεύρεσις η οποία τον καιρό

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

της Γαλλικής Επανάστασης είχε μεγάλες επιτυχίες.» (Μ.Τ. ,69). «Ρωμιός: Έκοβε βασιλιάδες, πρίγκιπες, παπάδες, τσιφλικάδες και αμέσως μετά πολλούς από τους επαναστάτες που την ανέδειξαν.» (Μ.Τ. ,69). «Πρόεδρος: Πριν όταν είχαμε τον Τούρκο εδώ δεν ήτο δυνατόν να έχομεν και γκιλοτίνες.» (Μ.Τ., 70) «Πρόεδρος: Τώρα όμως που τον εδιώξαμε (τον Τούρκο) και μπορούμε να ασχοληθούμε μετά του οίκου μας θα ήτο έλλειψη μεγάλη να μην έχομεν γκιλοτίνα. Διότι γκιλοτίνα έχουν όλα τα πολιτισμένα βασίλεια.» (Μ.Τ., 70). «Πρόεδρος: Με τη γκιλοτίνα συγχωριανοί θα 'χομε από δω και εμπρός γλυκύτερο θάνατο.» (Μ.Τ., 70).

Α' Αποσταλμένος:

Μας την στείλανε οι ξένοι φίλοι που μας αγαπούν

και δεν παύουνε με κάθε τρόπο να μας βοηθούν.

Μηχανές και εφευρέσεις για συλλήψεις και εκτελέσεις. (Μ.Τ., 72)

4.7. Προδομένες ελπίδες

Πρόκειται για τις ελπίδες και τα οράματα των Ελλήνων που κατέρρευσαν και βύθισαν στον πόνο και στην απογοήτευση τον ελληνικό λαό. Αγώνες και μάχες που δεν είχαν την έκβαση που περίμενε ο ελληνισμός.

Στη σκηνή «Οι πρωτευουσιάνοι» γίνεται αναφορά στην απογοήτευση και στις χαμένες ελπίδες των Ελλήνων. Αφυπνίζεται η συλλογική μνήμη και εκφράζεται η απογοήτευση των αγωνιστών της εθνικής ανεξαρτησίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. «Ρωμιάκι: Δεν είδες τους καπετάνιους τι φαρμακωμένοι που φύγανε;»(Μ.Τ., 57). «Ρωμιάκι: Ναι αλλά αυτοί πολεμήσανε, νικήσανε, μας ελευθερώσανε, μας δοξάσανε...» (Μ.Τ., 57). «Ρωμιός: Κι όπως είναι φυσικό οι περισσευούμενοι εν καιρώ ειρήνης είναι οι χρειαζούμενοι εν καιρώ πολέμου, κατά την ίδια λογική οι επιπλέοντες εν καιρώ ειρήνης είναι άφαντοι εν καιρώ πολέμου.» Οι συνειρμοί με τις τακτικές της χούντας προκαλούν λαϊκή αγανάκτηση. «Ρωμιάκι: Ωραία, είναι σα να μας λες δηλαδή ότι ο Κολοκοτρώνης...», «Ρωμιός: Είναι φυλακή, καταδικασμένος σε θάνατο!» (Μ.Τ., 58). «Ρωμιάκι: Ο Πλαπούτας!! Ότι ο Νικηταράς...» «Ρωμιός: Φυλακή και αυτός.» (Μ.Τ., 58). «Ρωμιάκι: Σαν να μας λες ότι ο Κριεζώτης... Ρωμιός: Το 'σκασε στη Σμύρνη για να γλιτώσει. Όσο για το Μακρυγιάννη τον έχουνε στα μαύρα τεφτέρια!». (Μ.Τ., 58). Και συνεχίζεται η αδικία: . «Κλέφτης: Πάω στους γραμματικούς, στους συμβούλους, ζητώ να τους πω αυτό που έχω! Δε μ' αφήνουνε!» (Μ.Τ., 66). «Κλέφτης: Τους παρακαλώ. Τίποτα. Τους φοβερίζω! Τίποτα. Με βγάζουν έξω και μου κλείνουν την πόρτα...» (Μ.Τ., 66). «Κλέφτης: Πάω στους υπασπιστάδες. Με σέρνουν έξω και μου φωνάζουνε: Αν

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

ξαναφανείς θα σου δώσουμε τα ποδάρια στο δισάκι.» (Μ.Τ., 66). «Κλέφτης: Πάω στις επιτροπές και μου λένε: Μη και θαρρείς ότι η πατρίς θα μοιράσει τα κομμάτια της στα σκυλιά του χασάπη;» (Μ.Τ., 66).

– **Διάδοχος Κωνσταντίνος και πόλεμος του 1897**

Στη σκηνή «Οι ψευτοϊππότες» γίνεται αναφορά στον ατυχή Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 με αρχιστράτηγο τον διάδοχο Κωνσταντίνο. Αναφέρεται στην εξαθλίωση των απλών φιλότιμων Ελλήνων στρατιωτών σε αντίθεση με τον διάδοχο που επιστρέφει ξεκούραστος από τον πόλεμο σαν να γύρισε από περίπατο. Πόσες φορές σύρθηκε σε ανούσιους αγώνες ο Έλληνας για να ικανοποιήσει συμφέροντα ανάξιων ηγετών; Θυσιάστηκε και ηττήθηκε! «Ρωμιός: Αποχτήσαμε διάδοχο, πρίγκιπες και αυλικούς που λαχταρούσαν το βάπτισμα του πυρός!» (Μ.Τ., 109).

Η χώρα φάνηκε εντελώς ανέτοιμη. Οι Οθωμανοί κατέλαβαν τη Θεσσαλία και συνέχισαν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Λαμία. Στο τέλος με τη μεσολάβηση των ξένων δυνάμεων η Ελλάδα υποχρεώθηκε να πληρώσει μεγάλη αποζημίωση στο Σουλτάνο (Μιχαηλίδης, 2015, σ. 35). Διέδιδαν φήμες και υπόσχονταν νίκες. Το αποτέλεσμα ήταν να οδηγηθεί η Ελλάδα σε ντροπιαστική ήττα. Μετέτρεψαν τις ελπίδες των Ελλήνων σε χαμένα όνειρα. «Ρωμιός: Γυάλισαν τα κουμπιά, γυάλισαν τα γαλόνια και πήγανε περίπατο με τα κανόνια... δηλαδή για τον πόλεμο του '97, ή της Μελούνας ή του αίσχους, ή του χαλβά.» (Μ.Τ., 109).

– **Μικρασιατική καταστροφή**

Στη σκηνή «Τα βενιζελικά» αναφέρεται στις απογοητεύσεις του ελληνισμού που απόθεσε τις ελπίδες του στον Βενιζέλο. «Ρωμιός: Ο λαός που δεν έχει τον πόλεμο για λούσο, ζεσταίνει ακόμα τα χέρια του στη φωτιά του 1821, γεννά τους τελευταίους του Εικοσιένα και ξαναρχίζει.» (Μ.Τ., 122). Και καταλήγει στη σκηνή «Ο ξεσηκωμός»:

«Κατακαημένο Αϊβαλί και παινεμένο Αϊδίνι
χαροκαμένο Εσκή Σεχίρ αρχοντοπούλα Σμύρνη.» (Μ.Τ., 125).

«Κλάψτε για το Καραχισάρ και για τα Μοσχονήσια

Ο πόνος από τη Μικρασιατική καταστροφή, απεριγράφτος. Οι ελπίδες προδόθηκαν οικτρά. «Ρωμιός: Στο μεταξύ πάει η Μεγάλη Ιδέα, πάει η Ελλάδα των πέντε θαλασσών και των δύο ηπείρων.» (Μ.Τ., 128). «Ρωμιός (για Μικρασιατική καταστροφή): ο ελληνικότατος θεός μας ο Κρόνος έφαγε τόσους πολλούς, που για μερικά χρόνια έκαμε αργία, για να χωνέψει.» (Μ.Τ., 128). «Ρωμιάκι: Για μια ειρήνη που τους γέλασε για μια ελευθερία που πριν έρθει φαινόταν τόσο πλατιά.» (Μ.Τ., 130).

5. Παρουσίαση ποσοτικής ανάλυσης

Αναλύοντας το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη *Το μεγάλο μας τσίρκο*, λαμβάνοντας υπόψη το σκοπό της έρευνας, το υλικό της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα και τη μεθοδολογία της έρευνας, καταρτίσαμε επτά κατηγορίες περιεχομένου για να κωδικοποιήσουμε τα ερευνητικά μας ευρήματα. Με μονάδα μέτρησης «την πρόταση», αφού καταρτίστηκαν οι επτά κατηγορίες περιεχομένου, κωδικοποιήθηκαν οι σχετικές αναφορές.

Μεγαλύτερη βαρύτητα στο έργο του Καμπανέλλη κατέχει η κατηγορία **Παθογένεια** η οποία προσεγγίζεται με ποσοστό 31,55%. Ακολουθεί η **Ξενοκρατία** που προσεγγίζεται με ποσοστό 18,93%. Οι **Προδομένες ελπίδες** προσεγγίζονται με ποσοστό 15,77%. Η κατηγορία **Δικτατορία** προσεγγίζεται με ποσοστό 11,36% και ακολουθεί η κατηγορία **Απολυταρχία** με ποσοστό 10,41%. Με ποσοστό 6,36% προσεγγίζεται η **Τρομοκρατία** και τέλος **Το Μεγάλο Τσίρκο** με ποσοστό 5,68%. Οι περισσότερες αναφορές αφορούν στην Παθογένεια. Πρόκειται για τις παθογένειες του ελληνικού λαού στις οποίες διαφαίνεται η αγνόηση των βασικών διαχρονικών, πανανθρώπινων αξιών. Η **Παθογένεια** αποτυπώνεται με 100 αναφορές και φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα τον συγγραφέα. Η χώρα που ανέδειξε τις ανθρωπιστικές αξίες φαίνεται να τις ξεχνά σε κρίσιμες στιγμές. Η αγνόηση των αξιών από τους Έλληνες οδηγεί σε λάθος χειρισμούς με δυσάρεστες συνέπειες για τη χώρα και τους κατοίκους της. Ακολουθεί η έννοια **Ξενοκρατία** με 60 αναφορές. Στην κατηγορία αυτή εκφράζεται η βαθιά δυσαρέσκεια από την πολιτική παρέμβαση των ξένων δυνάμεων στη χώρα. Με την ξενοκρατία καταργούνται οι ανθρωπιστικές αξίες στην Ελλάδα, με σκοπό να προωθηθούν τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα άλλων χωρών. Πρόκειται για έναν παράγοντα αποσταθεροποίησης της χώρας. Στην τρίτη θέση συναντάμε με 50 αναφορές τις **Προδομένες ελπίδες**, όπου διαφαίνονται οι τραγικές συνέπειες από τους χειρισμούς που δεν λαμβάνουν υπόψη τις θεμελιώδεις αξίες του ανθρώπου. Στην τέταρτη θέση με 36 αναφορές συναντάμε τη **Δικτατορία**, ένα καθεστώς που καταργεί τις ανθρώπινες αξίες. Ακολουθεί η κατηγορία **Απολυταρχία** με 33 αναφορές. Η απολυταρχία υπήρξε το καθεστώς που εδραιώθηκε στο Μεσαίωνα και επικράτησε στην Ευρώπη ως τις αρχές και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τη δημοκρατία, όταν οι λαοί της Ευρώπης αναζήτησαν τις αξίες που διασφαλίζουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Στην έκτη θέση με 20 αναφορές συναντάμε την **Τρομοκρατία**. Είναι ο τρόπος επιβολής του φόβου στους ανθρώπους έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η εξάλειψη της

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

αντίδρασης. Με την τρομοκρατία φοβούνται να απαιτήσουν την ισχύ των ανθρωπιστικών αξιών και χάνουν την αξιοπρέπειά τους. Τέλος με 19 αναφορές συναντάμε την κατηγορία **Μεγάλο Τσίρκο**. Σε αυτή την κατηγορία συνοψίσαμε τον παραλογισμό, τα ψεύδη και τη διαστρέβλωση της αλήθειας που χρησιμοποιούν όσοι καταργούν τις αξίες των ανθρώπων. Όσοι θέλουν να χειραγωγούν τους συνανθρώπους τους παρουσιάζουν μια θεωρία διανοημένη με παράλογα ιδεολογήματα. Έτσι δικαιολογούν την έλλειψη αξιών που διακατέχει την εξουσία τους, τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά τους. Παρουσιάζουμε συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα τα ευρήματα από την ανάλυση περιεχομένου:

Συμπέρασμα

Αποδείχτηκε ότι το έργο *Το μεγάλο μας τσίρκο* κατάφερε να χτίσει ισχυρούς δεσμούς συντροφικότητας ανάμεσα στους συντελεστές και τους θεατές που ενισχύθηκαν από τη γνώση του απαγορευμένου. Παρακίνησε και προέτρεψε το αγανακτισμένο από τις πρακτικές της δικτατορίας κοινό, άλλοτε άμεσα και άλλοτε με υπαινιγμούς, με σύμβολα και αλληγορικά μηνύματα, να υπερβεί τους φόβους του και να αντισταθεί. Έδωσε την ευκαιρία να εκφραστούν τα καταπιεσμένα συναισθήματα μέσα από τα κωμικά στοιχεία, τα σύμβολα και την αλληλεπίδραση. Οι Έλληνες ενθουμούμενοι τα γεγονότα από το παρελθόν, τα ανασύρουν με τρόπο που να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτικές ανάγκες του παρόντος. Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται η ταυτότητα. Η ατομική μνήμη μετουσιώνεται σε συλλογική μέθεξι. Η ατομική συνείδηση εξελίσσεται σε συλλογική. «Το μεγάλο μας τσίρκο» είναι ένα έργο που μέσα σε μια αίθουσα θεάτρου, ως ένα άλλο σχολείο, διαμορφώνει απόψεις και στάσεις αντιμετώπισης του παρόντος. Εντοπίστηκαν αξίες διερευνώντας τις παραπάνω κατηγορίες, και προκύπτουν συμπεράσματα. Στο *Μεγάλο μας Τσίρκο* μέσα από τα περίεργα και πέρα από κάθε λογική διαδραματιζόμενα γεγονότα στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας, αναδεικνύεται η ομορφιά του ελληνικού λαού. Είναι ένας λαός που τον διακρίνουν οι αδιάκοποι αγώνες του για την ελευθερία. Η ελευθερία είναι μια αξία τοποθετημένη στην κορυφή του συστήματος αξιών του Έλληνα. Ο αγώνας για την ελευθερία αποτελεί επίσης μια διαχρονική αξία στη ζωή του Έλληνα. Το καθεστώς της χούντας ασκούσε μια παρανοϊκή πολιτική στο λαό στερώντας του τις αξίες της ατομικής και πολιτικής ελευθερίας. Ο συγγραφέας παρακινεί το λαό να αγωνιστεί για τη δημοκρατία. Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα στον κόσμο που από αρχαιοτάτων χρόνων ανέδειξε την αξία της δημοκρατίας. Η αξία της δημοκρατίας έγκειται στο ότι η εξουσία πηγάζει από το λαό και υπηρετεί τα συμφέροντά του. Η

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

δημοκρατία στηρίζεται στην αξία του δικαιώματος του λόγου και στην αξία της συμμετοχής στα κοινά. Η κατηγορία Παθογένεια ανέδειξε τις αξίες της ομόνοιας και της εθνικής ενότητας. Οι αξίες αυτές επισημαίνονται εξετάζοντας τις συνέπειες της διχόνοιας και του εθνικού διχασμού. Πολύ σημαντική είναι και η πνευματική ελευθερία που τη στερούν τα απολυταρχικά καθεστώτα. Πρόκειται για την αξία της ελεύθερης σκέψης, απαλλαγμένης από προκαταλήψεις, ανύπαρκτους φόβους, παραπληροφόρηση και επιβαλλόμενα πρότυπα. Οι άνθρωποι που διακατέχονται από ελευθερία πνεύματος αποτελούν κίνδυνο μεγάλο για τους κάθε είδους δικτάτορες. Οι πνευματικοί άνθρωποι είναι ικανοί να αφυπνίζουν συνειδήσεις και παρακινούν για αντίσταση. Η Ελλάδα φημίζεται για το πλήθος των ανθρώπων με ελεύθερο πνεύμα. Για τους φιλοσόφους, τους καλλιτέχνες, τους συγγραφείς, τους επιστήμονες, τους φωτισμένους πολιτικούς. Η αξία αυτής της χώρας έγκειται στο ότι έχει αναδείξει ανθρώπους του πνεύματος και αγωνιστές της ελευθερίας. Μέσα από την επιπολαιότητα, την ελαφρότητα, την ασέβεια και την δουλοπρέπεια μιας ανερχόμενης ελληνικής αστικής τάξης, αναζητούμε τις πραγματικές αξίες. Είναι οι αξίες που επέδειξαν οι άνθρωποι που αγωνίστηκαν για την ελευθερία. Ξεχωρίζουν, καθώς τους διακρίνει η σεμνότητα, η αυτοθυσία, η αυταπάρνηση, η μεγάλη αγάπη για την πατρίδα. Διακατέχονται από τις ανθρωπιστικές αξίες όπου υπερισχύει η αγάπη για τον συνάνθρωπο και η ενσυναίσθηση. Οι ανθρωπιστικές αξίες άλλωστε, αναδείχτηκαν στην Ελλάδα και ενέπνευσαν όλο το δυτικό πολιτισμό. Είναι αυτές που ανασύρθηκαν κατά την Αναγέννηση και η Ευρώπη βγήκε από το σκοτάδι του Μεσαίωνα.

Η συλλογική συνείδηση και η συλλογική προσπάθεια υπερνικούν τον ατομισμό και την φιλαντία. Η βάνουση προσπάθεια εξευτελισμού του κλέφτη στρέφει στην αναζήτηση της αξίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της αξίας της ανθρώπινης ζωής. Μέσα από την ευπιστία των Ελλήνων εκτιμούμε την αξία της κριτικής σκέψης και η αξία της ευρείας γνώσης μιας κατάστασης. Η γνώση της λειτουργίας του απολυταρχικού συστήματος της Ευρώπης και η σωστή εκτίμηση της κατάστασης στην Ελλάδα, θα βοηθούσε τους Έλληνες να δουν τον ερχομό του Όθωνα και του κάθε βασιλιά χωρίς υπερβολικές προσδοκίες. Η κριτική και συνδυαστική σκέψη επιφέρουν ισορροπία και οριοθετούν τα συναισθήματα.

Στην κατηγορία Ξενοκρατία εντοπίζουμε τις αξίες της εθνικής κυριαρχίας, εθνικής ακεραιότητας και της αυτοδιάθεσης ενός λαού. Η εθνική ανεξαρτησία ενσαρκώνει τη συλλογική ελευθερία μιας κοινωνίας. Οι Έλληνες αγωνίστηκαν σκληρά για την εθνική κυριαρχία και για να διατηρήσουν την εδαφική ακεραιότητα. Εκτιμούν την αξία της αυτοδιάθεσης, αλλά η σύγχρονη ιστορία αποδεικνύει ότι αυτή εμποδίζονταν από τα ξένα

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

συμφέροντα. Κατά την προσέγγιση της κατηγορίας Απολυταρχία διακρίνουμε την αξία της ευνομίας. Την ευνομία την διασφαλίζει το Σύνταγμα. Η ισότητα των πολιτών απέναντι στους νόμους, η εξάλειψη της κοινωνικής ανισότητας, η δικαιοσύνη και η πρόσβαση όλων των πολιτών σε αυτή, αποτελούν ανυπέρβλητες αξίες. Τις αξίες αυτές περιλαμβάνουν τα άρθρα του Συντάγματος. Η ποιότητα των θεσμών μιας χώρας καθορίζει τη μορφή της δημοκρατίας και την ευημερία των πολιτών της. Κατά την προσέγγιση της Δικτατορίας ανιχνεύουμε πιο συγκεκριμένες μορφές της ελευθερίας. Η αξία της ατομικής ελευθερίας είναι σημαντική καθώς επιτρέπει στο άτομο να δρα σύμφωνα με τη βούλησή του, να αποφασίζει και να θέτει στόχους. Η κοινωνική ελευθερία δίνει το δικαίωμα στο λαό να συναθροίζεται. Την ελευθερία της έκφρασης προσπαθεί να φιμώσει η λογοκρισία. Σημαντική είναι η αξία της πρόσβασης στην πληροφόρηση που εξασφαλίζεται από την ελευθερία έκφρασης στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο. Στις μέρες μας η πληροφόρηση και ενημέρωση έχει περάσει στο διαδίκτυο. Απαιτείται γνώση και κριτική σκέψη για τη σωστή εκτίμηση των καταστάσεων που ακούμε και διαβάζουμε καθημερινά. Τέλος στις Προδομένες ελπίδες διαπιστώνουμε την αξία της συλλογικής μνήμης. Οι Έλληνες ενθυμούμενοι τα γεγονότα από το παρελθόν, τα ανασύρουν με τρόπο που να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτικές ανάγκες του παρόντος. Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται η εθνική μας ταυτότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργουσόπουλος, Κ. (1992). *Προσωπολατρία*. Αθήνα: Πατάκη
- Καμπανέλλης, Ι. (2000-2001). *50 χρόνια θέατρο*. Αθήνα: εκδ. Ι. Κουγέας
- Καμπανέλλης, Ι. (2010). *Θέατρο*, τ. Η. (σ.14) Αθήνα: Κέδρος Α.Ε.
- Καμπανέλλης, Ι. (2010). *Το μεγάλο μας τσίρκο*. Αθήνα: Το Βήμα
- Ισαρη, Φ., Μ. Πουρκός (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, www.kalippos.gr
- Τζάνη, Μ. και Κεχαγιάς Χ. (2005). Σημειώσεις για το μάθημα: «Μεθοδολογία Έρευνας Κοινωνικών Επιστημών» (σ. 4), ΕΚΠΑ, Αθήνα
- Φίλιας, Β. (1993). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. (σ. 194-202). Αθήνα: εκδ. Gutenberg ,

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025

Emerging values from the play “Our Big Circus” by Iakovos

Kampanellis

Dafni Panagiotou

Director of the 2nd Experimental Primary School of Samos

Master's Degree: "Ancient Theater: Educational and Literary Approaches"

from the Department of Theatre Studies, University of the Aegean

Email address: dafni64@live.com

Abstract

The purpose of this article is to highlight the value system that emerges from Iakovos Kampanellis' play *Our Big Circus*. We understand and interpret the elements that the author wishes to communicate to his readers and theater audiences. Our aim is to categorize the values in Kampanelli's work through content analysis. We will explore the values that emerge, even implicitly, from the text. The findings of the qualitative content analysis will highlight the concepts contained in the work. Through quantitative analysis, we examine the frequency with which the concepts appear in the text. We will explore how Greek historical and social reality is portrayed in Iakovos Kampanellis' work "*Our Big Circus*." Values emerge through their absence in predetermined categories. Using the findings as basic material, we will highlight the necessity of values on a timeless and universal level.

Keywords: Qualitative analysis, humanistic values, democracy, value system

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 16, 2025